

แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

The Guidelines for the Development of the Teachers' Public Mindedness in the Primary Schools

วันชัย บุญทอง¹
จิณณวัตร ปะโคทั้ง²
อศวฤทธิ์ อุทัยรัตน์³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธี กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อใช้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการสัมภาษณ์ และศึกษาโรงเรียนต้นแบบด้านการพัฒนาครูให้มีจิตอาสา จำนวน 3 แห่งเพื่อสร้างและพัฒนาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของแนวทางการพัฒนาการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ในประเด็นการปรับปรุงแก้ไขแนวทาง และได้รวบรวมข้อสังเกตและข้อเสนอแนะมาพัฒนาร่างแนวทางอีกด้วย สถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางในการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันปัญหาที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาคือ ครูไม่รับรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง หลักสูตรเปลี่ยนแต่ไม่รู้จะปรับเปลี่ยนอะไร มีหน้าที่อะไรเพิ่มขึ้น ครูสนใจแต่ตนเอง ไม่สนใจเด็ก เช่น การทำวิทยฐานะ การเป็นวิทยากร ครูส่วนใหญ่ขาดจิตวิญญาณความเป็นครู ขาดความตระหนักในหน้าที่ของตนเอง การพัฒนาครูที่ผ่านมาเน้นไปในด้านวิชาการ แต่ไม่ได้เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ นอกจากนี้การพัฒนาครูโดยภาพรวมยังทำได้ไม่ทั่วถึง ไม่ครบทุกสาระ ไม่ครบทุกคน ไม่ต่อเนื่อง และไม่ตรงกับสภาพปัญหา ทำให้ไม่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็กเท่าที่ควร ส่วนแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสา มีขอบข่ายการพัฒนา ประกอบด้วย การสร้างแรงบันดาลใจ การบ่มเพาะความรัก ความเมตตา และจิตอาสา การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่าย โดยใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน และการนิเทศงาน เพื่อให้ครูมีจิตอาสาในการพัฒนาวิชาชีพครู
2. ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย คุณลักษณะของครูที่มีจิตอาสา ขอบข่ายการพัฒนา วิธีการพัฒนา การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ มีองค์ประกอบหลัก 7 ด้าน องค์ประกอบย่อย 96 ข้อ และคู่มือการใช้แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสาระสำคัญประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 บทนำ ตอนที่ 2 องค์ประกอบของแนวทางการพัฒนา ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย คุณลักษณะของครูที่มีจิตอาสา ขอบข่ายการพัฒนา วิธีการพัฒนา การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ และตอนที่ 3 เกณฑ์การประเมิน
3. ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และคู่มือการใช้ โดยภาพรวมและรายด้าน มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

¹ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

4. ผลการนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปว่า แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและคู่มือการใช้โดยภาพรวมและรายด้าน มีความเหมาะสมความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

คำสำคัญ : การพัฒนาครู, จิตอาสา, สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

Abstract

The research aimed to construct and develop the guidelines for the development of the teachers' public mindedness in the primary schools by using a combine research method. The samples in the research consisted of five experts used to study the current conditions, problems and guidelines to develop the teachers' public mindedness in the private schools and three model schools. The research instruments were the in-depth interview, and the format used to evaluate a suitability, possibility and usefulness. Descriptive statistics were mean and standard deviation.

The research findings were as follows.

1. It was found that teachers played a very important role; however, at present they hardly know their own roles and duties; they were interested only in themselves, not in students; the majority of the teachers had no spirit of teaching profession, they were unaware of their duties; the teacher development in the past was focused more on academic affairs, not on virtues, moral, and public mindedness. Besides, the teacher development was not inclusive, not consistent and not in line with the problems. As a results, students' quality was negative affected. The recommendations were there should be a development network which consisted of inspiration, affection, compassion and public mindedness, a learning community, workshop, practice-based learning and supervision.

2. The guidelines to develop the teachers' public mindedness in the private schools comprised the following: principles, objectives, characteristics of public mindedness, development network, development methods, evaluation and success conditions. There were 7 principal components and 96 minor components. A handbook on the guidelines for the development of the teachers' public mindedness had three major sections: section one: introduction; section two: principles, objectives, characteristics of public mindedness, development network, methods, evaluation and success conditions; section three: evaluation criteria.

3. Based on the evaluation of the guidelines, it was found that the guidelines in the study were found to be suitable, practical and useful at the highest level in all aspects.

4. Based on the presentation of the guidelines, it was found that the guidelines in the study were found to be suitable, practical and useful at the highest level in all aspects.

Keywords: development of the teachers, public mind, primary schools

บทนำ

หน่วยงานการศึกษาได้มีความพยายามที่จะพัฒนาครูเพื่อให้ได้ครูดี ครูเก่งด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างหลากหลายตลอดมา มีการกำหนดกฎหมายหลายฉบับที่กล่าวถึงการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา เช่น พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 2549 : 76-79) พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2547 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2554 : 102-103) แต่ผลการพัฒนาครูดังกล่าวยังไม่สามารถช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาได้ ดังที่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552 : 87-90) พบว่า ผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยภาพรวมยังไม่ดีเท่าที่ควร เช่น ผลการศึกษาของโครงการประเมินผลการศึกษา PISA (Programme for International Student Assessment) สำรวจความรู้และทักษะของประชากรอายุ 15 ปี ของไทย พบว่า มีเพียงร้อยละ 26 ที่มีทักษะการอ่านอยู่ในระดับดี ในขณะที่ร้อยละ 74 มีทักษะการอ่านอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ผลการทดสอบการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (Ordinary National Test : O-Net) ระหว่างปีการศึกษา 2555-2557 (สำนักทดสอบทางการศึกษา 2558 : ไม่มีเลขหน้า) ยังแสดงให้เห็นว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยของ 8 สาระของชั้นที่จัดสอบคือ ป.6 ม. 3 และ ม.6 ยังไม่ถึงร้อยละ 50 ทุกระดับชั้น ทุกปีการศึกษา สำหรับด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนนั้น ผู้เรียนต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีลักษณะรุนแรง เช่น การขาดความสุข ความอบอุ่นทางใจ ขาดผู้นำในทางที่ถูก มีตัวแบบที่ยั่วยวให้ติดอยู่กับความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือยตามอย่างวัฒนธรรมบริโภคนิยม ผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้อ่อน ขาดวินัยไม่รับผิดชอบและก้าวร้าว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2553 : 13)

นอกจากนี้ยังพบปัญหาเกี่ยวกับตัวครูเองในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ปัญหาหนี้สิน พบว่า ครูมากกว่าร้อยละ 70 มีภาระในการผ่อนบ้านและรถยนต์ ครูมากกว่าร้อยละ 66 เป็นหนี้ ทั้งหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครูและหนี้นอกระบบ ปัญหาการขาดแคลนครูทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา 2550 : 75) ปัญหาจากการที่ต้องมีภาระเพิ่มขึ้นหลายประการ เช่น ครูต้องทำวิจัยในชั้นเรียน ทำให้ครูสอนโดยมอบหมายงานให้นักเรียนทำรายงานมาส่ง ครูต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ทำเอกสารรายงานการศึกษา ครูบางส่วนไม่ยอมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอน รวมทั้งครูบางส่วนทำผลงานทางวิชาการเพื่อเลื่อนตำแหน่ง โดยเบียดบังเวลาของผู้เรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2550 : 60-61) เมื่อครูมีปัญหาต่าง ๆ มากมายดังกล่าวมาแล้ว ประกอบกับการพัฒนาครูไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ทำให้ครูขาดความกระตือรือร้นและขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดความกระตือรือร้นในด้านความประพฤติ ขาดการเอาใจใส่และความมุ่งมั่นในการพัฒนาศิษย์ และขาดจิตอาสา ดังมีผู้ร้องเรียนร้องทุกข์ว่าครูประพฤติตัวไม่เหมาะสมกับความเป็นครู ขาดความรักความเมตตาต่อศิษย์ ที่พบบ่อยคือการทำร้ายร่างกายเด็ก การลงโทษเกินกว่าเหตุ ใช้คำพูดรุนแรง ก้าวร้าวกับนักเรียน ซึ่งส่งผลต่อการอบรม สั่งสอนนักเรียนมาก ครูขาดความทุ่มเท ไม่ตั้งใจสอนในห้องเรียน แต่ทุ่มเทเวลาสอนให้กับการสอนพิเศษมากกว่า ครูสอนไม่เต็มที่หรือไม่เต็มความสามารถ ขาดจิตอาสาในการแก้ปัญหาให้กับผู้เรียนส่งผลให้คุณภาพผู้เรียนลดลงทั้งในด้านวิชาการและด้านความประพฤติ ส่วนหนึ่งอาจมาจากการพัฒนาครูที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มักจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ในเนื้อหาวิชา และกระบวนการจัดการเรียนการสอน (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 2555 : 1)

สำหรับแนวคิดในการพัฒนาครูนั้น วิโรจน์ สารรัตนะ (ม.ป.ป. : 7-8) ได้เสนอว่า กระบวนทัศน์ใหม่ที่สำคัญในการพัฒนาครูในปัจจุบันคือ มุ่งการพัฒนาครูเพื่อให้ส่งผลดีต่อนักเรียนเป็นสำคัญ มุ่งการพัฒนาครูเพื่อให้เกิดการรับรู้ เข้าใจและตระหนักถึงการนำไปใช้เพื่อพัฒนาอย่างเป็นระบบ ไม่พัฒนาอย่างแยกส่วนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และมุ่งการพัฒนาครูโดยใช้รูปแบบการพัฒนาครูด้วยตนเอง ดังนั้น ในการพัฒนาครู ควรมุ่งพัฒนาครูให้เกิดความตระหนักในความเป็นครู มุ่งทำงานเพื่อเด็ก กระตุ้นให้ครูพัฒนานตนเองอย่างสม่ำเสมอ โดยดำเนินการในสถานศึกษาที่ครูปฏิบัติงานจริง ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มุ่งสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อนครูเพราะปัจจัยด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลจะส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมไปยังปัจจัยด้านความสุขในการทำงาน (อริคุณ สันธนาปัญญา และคนอื่น ๆ 2558 : 82) และหลักในการเรียนรู้ที่จะช่วยหนุนเสริมให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน

ได้แก่ หลักจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) ดังที่ กอบแก้ว มโนมัยพิบูล (2550 : 365) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นการศึกษาที่เน้นและให้คุณค่าในเรื่องการเรียนรู้ด้วยหัวใจอย่างใคร่ครวญเพื่อเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนามิติด้านในที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมิติ/ปรากฏการณ์ภายนอก ผ่านกิจกรรมและกระบวนการที่หลากหลาย มีเป้าหมายก่อให้เกิดกระบวนการขั้นพื้นฐานทางความคิด และจิตสำนึกใหม่เกี่ยวกับตนเองและสรรพสิ่ง ส่งผลสู่การประพฤติปฏิบัติอย่างมีสติและปัญญา มีความรัก ความเมตตาต่อตนเองและสรรพสิ่ง ทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

ผู้วิจัยเชื่อว่า หากได้นำหลักจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักการพัฒนาครูดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเป็นกระบวนการพัฒนาครูจากมิติด้านในผนวกกับแนวคิดด้านจิตอาสา ซึ่งเป็นจิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย สติปัญญาเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี (ศูนย์คุณธรรม 2548 : 41) จะส่งผลให้ครูมีจิตอาสาได้อย่างแน่นอน จึงสนใจศึกษาการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ครูมีความรัก ความเมตตา และมุ่งมั่นในการพัฒนาศิษย์ มีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมงาน มีความเสียสละในการช่วยเหลือสังคมโดยการประยุกต์ใช้หลักการพัฒนาครู หลักการเรียนรู้ตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษาและแนวคิดด้านจิตอาสา มากำหนดเป็นขอบข่ายในการพัฒนา 4 ด้าน คือ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ด้านการบ่มเพาะความรัก ความเมตตาและจิตอาสา ด้านการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และด้านการสร้างเครือข่าย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ทั่วไป เพื่อสร้างและพัฒนาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางในการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อสร้างและพัฒนาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางในการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นหัวหน้าหรือรองหัวหน้าหน่วยงานการศึกษาหรือสถานศึกษาหรือนักวิชาการ มีความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาครู และมีความสนใจและมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมจิตอาสา หรือกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา
2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาเพื่อสร้างและพัฒนาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นโรงเรียนต้นแบบด้านการพัฒนาครูให้มีจิตอาสา 3 แห่ง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้บริหารโรงเรียน มีเกณฑ์คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายคือ 1) เป็นโรงเรียนที่พัฒนาครูให้มีจิตอาสาประสบผลสำเร็จ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 2) เป็นโรงเรียนที่ผ่านการรับรองจากสำนักงานประเมินและรับรองคุณภาพการศึกษา (สมศ.) และ 3) เป็นโรงเรียนที่จัดกิจกรรมส่งเสริมด้านจิตอาสาของครูและนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

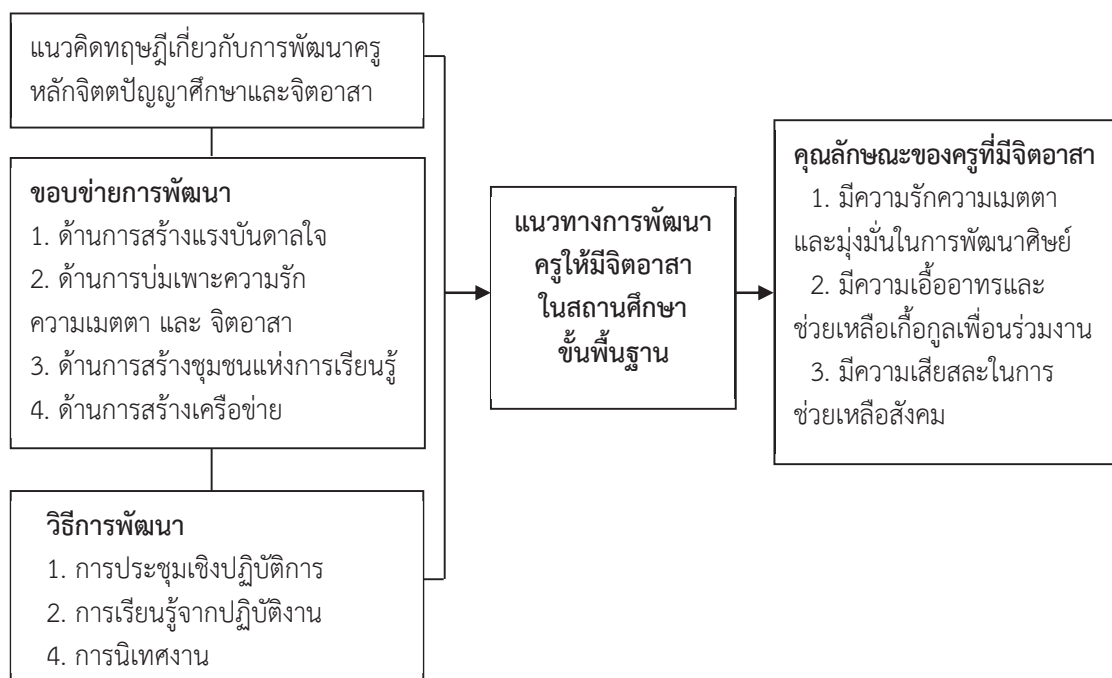
ขอบข่ายที่ศึกษา

แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ใน 3 ประเด็นหลัก คือ

1. ขอบข่ายการพัฒนา 4 ด้าน คือ 1) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ 2) ด้านการบ่มเพาะความรัก ความเมตตาและจิตอาสา 3) ด้านการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ 4) ด้านการสร้างเครือข่าย

2. วิธีการพัฒนา 3 ประการ คือ 1) การประชุมเชิงปฏิบัติการ 2) การเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน 3) การนิเทศงาน
3. คุณลักษณะของครูที่มีจิตอาสา 3 ประการ คือ 1) มีความรัก ความเมตตา และมุ่งมั่นในการพัฒนาศิษย์ 2) มีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมงาน 3) มีความเสียสละในการช่วยเหลือสังคม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาครูให้มีจิตอาสา ได้แก่ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน และการศึกษาโรงเรียนที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาที่เป็นตัวอย่างได้ดี จำนวน 3 โรงเรียน ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและพัฒนาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบองค์ประกอบของแนวทาง จำนวน 12 คน ขั้นตอนที่ 3 การประเมินแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 22 คน และขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาครูให้มีจิตอาสา จำนวน 21 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกต ขั้นตอนที่ 2 ได้แก่ แบบประเมินองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อย ขั้นตอนที่ 3 ได้แก่ แบบประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้ และขั้นตอนที่ 4 ได้แก่ แบบประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ และมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องโดยการวิเคราะห์ค่า IOC (Item Objective Congruence Index) โดยได้ค่า IOC ระหว่าง 0.80-1.00

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการหาข้อสรุปและความสอดคล้องของข้อมูล และข้อมูลเชิงปริมาณ หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางในการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาคือ ครูไม่รับบทบาทหน้าที่ของตนเอง หลักสูตรเปลี่ยนแต่ไม่รู้จะปรับเปลี่ยนอะไร มีหน้าที่อะไรเพิ่มขึ้น ครูสนใจแต่ตนเอง ไม่สนใจเด็ก เช่น การทำวิทยฐานะ การเป็นวิทยากร ครูส่วนใหญ่ขาดจิตวิญญาณความเป็นครู ขาดความตระหนักในหน้าที่ของตนเอง การพัฒนาครูที่ผ่านมาเน้นไปในด้านวิชาการ แต่ไม่ได้เน้นการพัฒนา ด้านคุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ นอกจากนี้การพัฒนาครูโดยภาพรวมยังทำได้ไม่ทั่วถึง ไม่ครบทุกสาระ ไม่ครบทุกคน ไม่ต่อเนื่องและไม่ตรงกับสภาพปัญหา ทำให้ไม่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพของเด็กเท่าที่ควร ส่วนแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสา มีขอบข่ายการพัฒนา ประกอบด้วย การสร้างแรงบันดาลใจ การบ่มเพาะความรัก ความเมตตา และจิตอาสา การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่าย โดยใช้วิธีการ ประชุมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน และการนิเทศงาน เพื่อให้ครูมีจิตอาสาในการพัฒนาวิชาชีพครู

2. ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปว่า แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีองค์ประกอบหลัก 7 ด้าน องค์ประกอบย่อย 96 ข้อ ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) คุณลักษณะของครูที่มีจิตอาสา 4) ขอบข่ายการพัฒนา 5) วิธีการพัฒนา 6) การประเมินผล และ 7) เงื่อนไขความสำเร็จ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 หลักการ ประกอบด้วย 1) หลักจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) 2) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) และ 3) หลักการสื่อสารเชิงบวก (Positive Communication)

2.2 จุดมุ่งหมาย ประกอบด้วย 1) เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นครูผู้มีจิตอาสา 2) เพื่อพัฒนาเจตคติที่ดีที่มีต่อการเป็นครูผู้มีจิตอาสา 3) เพื่อพัฒนาทักษะในการเป็นครูผู้มีจิตอาสา และ 4) เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.3 คุณลักษณะของครูที่มีจิตอาสา ประกอบด้วย 1) มีความรัก ความเมตตา และมุ่งมั่น ในการพัฒนาศิษย์ 2) มีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมงาน และ 3) มีความเสียสละในการช่วยเหลือ สังคม

2.4 ขอบข่ายการพัฒนา ประกอบด้วย 1) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ 2) ด้านการบ่มเพาะความรัก ความเมตตาและจิตอาสา 3) ด้านการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และ 4) ด้านการสร้างเครือข่าย

2.5 วิธีการพัฒนา ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีกระบวนการการพัฒนาที่เป็นวงจรการวิจัย แบบขดลวด ดังนี้ ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan) ขั้นที่ 2 การปฏิบัติ (Act) มี 3 กิจกรรมหลัก คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน และการนิเทศงาน ขั้นที่ 3 การสังเกตผล (Observe) และขั้นที่ 4 การสะท้อนผล (Reflect)

2.6 การประเมินผล ประกอบด้วย 1) การประเมินประสิทธิผลของแนวทาง 2) การประเมิน คุณลักษณะของครูที่มีจิตอาสา และ 3) การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อแนวทางการพัฒนา

2.7 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารโรงเรียนมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และมีการติดตามอย่างต่อเนื่อง 2) ความมุ่งมั่นและเอาใจใส่ของครูในการพัฒนาตนเอง 3) การทำงานเป็นทีม และสร้างเครือข่าย กลยณัฒนมิตรรอบด้าน และ 4) การเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

3. ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปว่า แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และคู่มือการใช้ โดยภาพรวมและรายด้าน มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

4. ผลการนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปว่า แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และคู่มือการใช้ โดยภาพรวมและรายด้าน มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางในการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันปัญหาที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาคือ ครูไม่รู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง หลักสูตรเปลี่ยนแต่ไม่รู้จะปรับเปลี่ยนอะไร มีหน้าที่อะไรเพิ่มขึ้น ครูสนใจแต่ตนเอง ไม่สนใจเด็ก เช่น การทำวิทยฐานะ การเป็นวิทยากร ครูส่วนใหญ่ขาดจิตวิญญาณความเป็นครู ขาดความตระหนักในหน้าที่ของตนเอง การพัฒนาครูที่ผ่านมาเน้นไปในด้านวิชาการ แต่ไม่ได้เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ นอกจากนี้การพัฒนาครูโดยภาพรวมยังทำได้ไม่ทั่วถึง ไม่ครบทุกสาระ ไม่ครบทุกคน ไม่ต่อเนื่อง และไม่ตรงกับสภาพปัญหา ทำให้ไม่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็กเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูเป็นบุคคลสำคัญมีบทบาทในการพัฒนาเด็ก เยาวชน และพัฒนาสังคม แต่ปัจจุบันปัญหาของครูมีมากขึ้นเรื่อย ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550 : 142-144) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า การเกิดจิตอาสาเป็นผลมาจากปัจจัยด้านสังคม/ชุมชน นั่นคือ หากบุคคลสำคัญในสังคม/ชุมชนมีจิตอาสาก็จะส่งผลให้นักเรียนมีจิตอาสา ปัจจัยด้านครอบครัว ความเป็นแบบอย่างจากพ่อแม่มีความสำคัญมากที่สุด ส่วนแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสา มีข้อบ่งชี้การพัฒนา ประกอบด้วย การสร้างแรงบันดาลใจ การบ่มเพาะความรัก ความเมตตาและจิตอาสา การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่าย เพื่อให้ครูมีจิตอาสาในการพัฒนาวิชาชีพครู และการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาโดยใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน และการนิเทศงาน เพื่อให้ครูมีจิตอาสาในการพัฒนาวิชาชีพครู อาจเป็นเพราะการพัฒนาครูคือกระบวนการที่ทำให้ครูเกิดความรู้ ความสามารถ เกิดเจตคติที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีสมรรถนะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน สามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง ทั้งการพัฒนาโดยตัวครูเองและการพัฒนาโดยผู้อื่น ทั้งการพัฒนาแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่การพัฒนาครูที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มักจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ในเนื้อหาวิชา และกระบวนการจัดการเรียนการสอน ดังเช่น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549 : 190, 225) พบว่า การพัฒนาครูส่วนใหญ่ใช้วิธีการฝึกอบรม และเป็นการพัฒนาเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และเทคนิคการสอนมากกว่าด้านอื่น ๆ ดังนั้น การที่ครูจะมีจิตอาสาได้สมกับปณิธานบุคคล ต้องมีการพัฒนาในหลาย ๆ รูปแบบ โดยเฉพาะการพัฒนาฐานจิตที่อยู่ภายใน นอกจากนี้ยังมีหลักในการเรียนรู้ที่จะช่วยหนุนเสริมให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน ได้แก่ หลักจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) สอดคล้องกับกับผลการวิจัยของ Hart (2004 : 28-46) สรุปว่าครูผู้สอนทุกระดับ การศึกษาตั้งแต่ประถมจนถึงอุดมศึกษาสามารถนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปบูรณาการกับหลักสูตรที่มีอยู่หรือจัดทำเป็นหลักสูตรเฉพาะขึ้นมา ซึ่งจิตตปัญญาศึกษาเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งความรู้และทำให้เกิดความรู้และความฉลาด เพิ่มความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างร่างกายและจิตใจ ทำให้ร่างกายผ่อนคลาย และมีผลต่อทักษะการคิด ทำให้เพิ่มความเข้าใจตนเองและคนอื่นและโลก ทำให้ตระหนักถึงข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ได้จิตสำนึกเพิ่มศักยภาพในการเรียนรู้ การคิดสร้างสรรค์ และญาณทัศนะ

2. ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีองค์ประกอบหลัก 7 ด้าน องค์ประกอบย่อย 96 ข้อ ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) คุณลักษณะของครูที่มีจิตอาสา 4) ข้อบ่งชี้การพัฒนา 5) วิธีการพัฒนา 6) การประเมินผล และ 7) เงื่อนไขความสำเร็จ อาจเนื่องมาจากงานวิจัยนี้ผ่านกระบวนการที่ชัดเจน มีการตรวจสอบและประเมินโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับปัญหาของการพัฒนาบุคลากรในปัจจุบัน สอดคล้องกับ กิตติยวดี บุญเชื้อ (2546 : 10-25) ได้รายงานการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาครูทั้งโรงเรียน สรุปได้ดังนี้

1) จัดการประชุมสัมมนาและอบรม เพื่อสร้างความตระหนักถึงบทบาทและข้อควรปฏิบัติในการพัฒนาโรงเรียนให้สอดคล้องกับแนวในการปฏิรูปการศึกษา 2) จัดให้มีการประชุมชี้แจงแนวในการดำเนินงานปฏิรูป 3) สนับสนุนการศึกษาด้วยตนเองของคณะครู อาจารย์ โดยจัดมุมวิชาการให้โดยเฉพาะและจัดหาสื่อ สิ่งพิมพ์ทั้งที่ได้รับจาก สกศ. และจากหน่วยงานต้นสังกัดมาไว้ให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า 4) เปิดโอกาสให้ครูได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูกันเองในโรงเรียนโดยเฉพาะครูที่เป็นครูต้นแบบหรือครูแห่งชาติ ในหัวข้อที่ครูสนใจ 5) จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ มาให้ความรู้และคำแนะนำในการปฏิบัติงาน 6) จัดให้มีการศึกษานอกสถานที่เพื่อเก็บเกี่ยวความรู้และศึกษาบทเรียนที่อยู่รอบ ๆ ตัวนอกห้องเรียน 7) เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ทั้งในด้านการพัฒนาการเรียนรู้อของผู้เรียน 8) ปลุกจิตสำนึกของการทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายเดียวกัน 9) สนับสนุนให้ครูได้รับข่าวสาร และความรู้จากสื่อต่าง ๆ 10) สนับสนุนให้เปิดห้องพิเศษสำหรับครูโดยตั้งชื่อแตกต่างกันไป

3. ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปว่า แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และคู่มือการใช้ โดยภาพรวมและรายด้าน มีความเหมาะสมความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน อาจเป็นเพราะว่าการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยใน 4 ขั้นตอน มีการศึกษาองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยจากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญและการศึกษาโรงเรียนจิตอาสาต้นแบบ มีการวิเคราะห์องค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยโดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และผ่านการประเมินทั้งองค์ประกอบแนวทางการพัฒนา และคู่มือการใช้จึงทำให้แนวทางการพัฒนาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด และอาจเป็นเพราะว่าการนำแบบแผนในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแนวทางการพัฒนา ซึ่งประกอบไปด้วย หลักการ/แนวคิด และกระบวนการที่ได้รับการพัฒนามาอย่างเป็นระบบ ที่สามารถทดสอบได้ว่าปฏิบัติได้จริง และมีประสิทธิภาพในการช่วยให้การปฏิบัติเกิดผลตามวัตถุประสงค์ของแนวทางการพัฒนานั้น อีกทั้งในงานวิจัยครั้งนี้ได้มีการตรวจสอบที่เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัยและพัฒนารูปแบบไว้ อาจใช้วิธีใดวิธีหนึ่งจาก 3 วิธีดังนี้ คือ 1) การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 2) ตรวจสอบโดยการประชุมสัมมนา และ 3) ตรวจสอบโดยการทดลองเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงรูปแบบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ด้านนโยบาย หน่วยงานต้นสังกัดที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในการบริหารโรงเรียนโดยตรง รวมทั้งสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกแห่งควรนำแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปศึกษารายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบ และพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางการบริหารงานบุคลากรเพื่อให้โรงเรียนสามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาโรงเรียนได้จริง และควรกำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วนที่จะพัฒนาครูใน 3 มิติของจิตอาสา คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ

2. ด้านการนำไปปฏิบัติ ผู้บริหารโรงเรียนควรนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัย ครั้งนี้ คือ แนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคลากรโรงเรียน โดยจัดลำดับความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อยให้เหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนโดยคำนึงถึงนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด รวมทั้งมาตรฐาน วิสัยทัศน์ และอัตลักษณ์ของโรงเรียน รวมทั้งการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับครู บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จากนั้นนำแนวทางการพัฒนาไปใช้โดยดำเนินการในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการมากกว่า 1 ปีการศึกษา และมีการติดตาม ประเมินผลการนำแนวทางไปใช้เป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ใน 3 ระดับ คือ ครูโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็ก ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่น โรงเรียนเอกชน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
3. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาครูให้มีจิตอาสาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคอื่น ๆ ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับคำปรึกษา ข้อเสนอแนะจาก รองศาสตราจารย์ ดร.จินฉัตร ปะโคทัง ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.อศุภฤทธิ อุทัยรัตน์ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.สุวิมล โพธิ์กลิ่น ตลอดถึงบุคลากรที่ช่วยสนับสนุนให้กำลังใจ คำแนะนำ ส่งผลให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กอบแก้ว มโนมัยพิบูลย์. การจัดการเรียนการสอนแนวจิตตปัญญาเพื่อการเปลี่ยนแปลงพื้นฐาน :
สู่การเปลี่ยนแปลง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- กิตติยวดี บุญชื้อ. รูปแบบการพัฒนาครูทั้งโรงเรียน : ประสพการณ์จากโรงเรียนในโครงการโรงเรียน
ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์, 2546.
- คุณธรรม, ศุณย์. ร่วมแรงแข่งขัน ร่วมกันทำดี สมัชชาคุณธรรมแห่งชาติและตลาดนัดคุณธรรม ครั้งที่ 1.
กรุงเทพฯ : แพลน โมทีฟ, 2548.
- ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์. การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร
มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- ทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, สำนัก. ระบบตรวจสอบผลการทดสอบทางการศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งชาติ
(ออนไลน์) 2554 (อ้างเมื่อ 15 กันยายน 2557). จาก: <http://www.onetresult.niets.or.th/AnnouncementWeb/Notice/FrBasicStat.aspx>
- พัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา, สถาบัน. การวิจัยการติดตามสภาวะการณ์ครูรายจังหวัด
(Teacher Watch) และการสร้างตัวแบบการพัฒนาครูที่สนองตอบสภาวะการณ์ และ
ปัญหาในการทำงานของครู. กรุงเทพฯ : คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2550.
- เลขาธิการคุรุสภา, สำนักงาน. กฎหมายเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา เล่ม 1. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ สกสค., 2549.
- _____. คู่มือการดำเนินงานตามโครงการเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ
ของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2555.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหาร
ราชการกระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา.
กรุงเทพฯ : วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, 2554.
- _____. การสังเคราะห์สภาวะการและปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ :
วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, 2550.

- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. รายงานการประเมิน การปฏิรูปการเรียนรู้ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน : พหุกรณีศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2549.
- _____. รายงานการวิจัยและพัฒนานโยบายการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : วี.ที.ซี คอมมิวนิเคชั่น, 2553.
- _____. สภาวะการศึกษาไทย ปี 2550/2551 “ปัญหาความเสมอภาคและคุณภาพของการศึกษาไทย”. กรุงเทพฯ : วี.ที.ซี คอมมิวนิเคชั่น, 2552.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. “การพัฒนาครูและผู้บริหารโรงเรียนในกระแสสังคมระยะเปลี่ยนผ่าน และการปฏิรูป,” วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 27, 3 (มกราคม-มีนาคม ม.ป.ป.) : 10-21.
- อริคุณ สิ้นธนาปัญญา และคนอื่นๆ. “การพัฒนาโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร,” วารสารบริหารการศึกษาบวบัณฑิต. 15, 3 (มิถุนายน-กันยายน 2558) : 82.
- Hart, T. “Opening the Contemplative Mind in the Classroom.” *Journal of Transformative Education*. 2,1 (March 2004) : 28-46.